

ШЛЮБНІ ЗВИЧАЇ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ З ПОГЛЯДУ МІЖКОНФЕСІЙНИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН (ЗА ЕКСПЕДИЦІЙНИМИ МАТЕРІАЛАМИ З СЕРЕДЬНОГО ПОЛІССЯ)

У статті зроблено огляд та попередню систематизацію матеріалів про взаємовпливи у шлюбних звичаях та побуті в змішаних міжконфесійних українсько-польських сім'ях Середнього Полісся кінця ХІХ – середини ХХ ст. Багатостолітні міжетнічні і міжконфесійні стосунки українців і поляків, які проживали на території з однаковими географічними, історичними, соціально-економічними умовами життя, сприяли розвитку процесів їх взаємного зближення в сфері звичаєвих норм буття, у т. ч. пов'язаних з утворенням сім'ї. В пам'яті місцевих жителів збережено багато спогадів про традиційні елементи спільного родинного побуту, які у трансформованому вигляді збереглися й до сьогодні.

Ключові слова: українці, поляки, змішані сім'ї, сімейні традиції, побут, міжконфесійні культурні взаємини, Середнє Полісся, етнологія.

Одним із аспектів вивчення звичаєвого права є міжетнічні та міжконфесійні процеси на території Середнього Полісся, де поруч з українцями проживають представники інших національностей. Зокрема, ідеться про поляків, які належать до однієї із найдавніших і кількісно великих етнічних меншин України.

Культурні взаємовідносини українців і поляків на території України мають досить довгу історію, обумовлену процесами польської міграції різностадіального і різноспрямованого (з Польщі в Україну і навпаки) характеру. Формування цих взаємин сягає часів Речі Посполитої, зокрема ХVІІ–ХVІІІ ст., коли поляки внаслідок різних чинників: історико-політичних, соціально-економічних, пов'язаних з посиленням феодално-кріпосницького гноблення, зростанням відробіткової ренти, а також завдяки географічній близькості кордонів, переселялись на сусідні українські землі.

Назвати точну цифру польських переселенців неможливо, оскільки на початку ХХ ст. відбувалися великі міграційні й асиміляційні процеси, що діяли протягом тривалого часу. Відомо, що магнати та правлячі кола Польщі з метою посилення свого панування намагалися ополячити українців¹. В. Наулко пише про значну кількість окатоличених українців: «Поэтому так называемые поляки с родным украинским языком в значительной мере являются ополяченными украинцами»². Польські дослідники, зокрема Е. Чинський³, Е. Ромер⁴ вважали, загарбані панською Польщею, землі східнослов'янських народів частиною польської національної території (зокрема, до складу Польщі повинна належати Правобережна Україна). Відомо, що на Волині було багато католиків, які розмовляли українською мовою. А також в Київській губернії, за даними перепису 1897 р. про мову, нараховувалося 47,2 тис. поляків. Наступний перепис, який проводився 1926 р. за ознакою народності показав «збільшення» числа поляків. В. Наулко вказує на подальші зміни, які відбулися в етнічному складі населення Радянської України, зокрема чисельність поляків зменшилася майже у 6 разів. Варто звернути увагу саме на територію Середнього Полісся. За даними вченого найбільше поляків (близько 6% населення) проживало в Житомирській області⁵. Інший дослідник – О. Калакура, відзначає, що в 1989 р. проживало 219 тис. поляків, а станом на початок 2001 р. їхня кількість скоротилася до 144 тис. осіб, тобто майже на 28 %⁶. Можна погодитися з думкою Л. Шкляра, що одним із головних мотивів повернення поляків на землі своїх предків був набагато вищий рівень життя внаслідок успішних реформ, здійснюваних у Польщі⁷.

Стосовно перебування українських земель у складі Польщі 1921–1939 років та особливостей переселення поляків у ті чи інші села наші респонденти розказували: «Колись була границя з Польщею, де Олевськ... Поляки наїзжали так, приходили з других сел... Тут мало було українців, поляков більшість» (с. Кривотин, Смільчинський р-н, Житомирська обл.); «Там православних було чотири сім'ї, а то – все католики» (с. Перемога, Народицький р-н, Житомирська обл.).

Місцеві респонденти-поляки розповідаючи про переселення своїх дідів, прадідів (це час середини-кінця XIX ст.), виділяли сприятливі господарсько-економічні умови життя: «Приїхали сюди, тут була річка така велика і тут дуже була хороша земля і вони сюди понаїзжали, і дід мій сюди приїхав: купив собі землю, і купив ліс, і собі обробляли, хати строїли – і жили себе» (с. Каленське, Коростенський р-н, Житомирська обл.); «Мій прадід воював з українцем і той сказав, що добре живеться на Україні. Їхав з війни і подивився, що дійсно добре живеться і привіз забрав сюди свою сім'ю і сестру» (м. Малин, Житомирська обл.)⁸. Літературні дані також свідчать про те, що поляки переселялися цілими сім'ями, оскільки фіксувалася приблизно однакова кількість чоловічого і жіночого населення серед переселенців⁹. Цікаво, що 1925 року на території Житомирщини було започатковано єдиний в Україні польський національний район з центром у м. Довбиш, де проживало близько 40904 мешканців, серед яких поляки склали 28332 особи. Нині там проживає 75% поляків із загального національного складу¹⁰.

Таким чином, для зміцнення свого панування шляхетська Польща в різні історичні періоди посилено заселяла українські землі поляками. До цього часу в Житомирській обл. збереглися назви двох груп поляків, що мали відмінності в культурі і побуті: «мазури» – у минулому бідні селяни, переселенці переважно з Мазовшаї і «шляхта» – нащадки дрібної польської шляхти, яка, «несла військову службу по охороні польських кордонів»¹¹. Наприклад, за свідченнями місцевих жителів села Бежи, Ходаки, Чоповичі, Каленське Коростенського р-ну Житомирської обл. і сьогодні населені шляхтою. Є і компактні польські поселення, основна їх група яких зосереджена на території Житомирської обл. у Малинському та в Ємільчинському районах. За даними, які показує «Карта сучасного етнічного складу населення Української РСР» В. Наулка, видно, що поселення зі змішаним населенням є в Коростенському, Малинському, Овруцькому, Радомишльському, Ємільчинському районах Житомирської обл. Загалом у довіднику «Польські поселення Житомирщини» зібрано інформацію про 85 поселень Житомирської області, де згідно перепису 1989 року проживали поляки¹².

В особливостях співжиття українців і поляків простежується колишня традиція називати поляків *панамі*, а українців *мужиками* або *шляхтичами*: «Поляки – це самі собою, а шляхтичі – це українці, а поляки – це пани» (с. Щербатівка, Малинський р-н, Житомирська обл.)¹³; «Казали на нас [поляків – автор]: пани, хазяїни...» (м. Малин); «А вже дочку [польку – автор] як бере українець, вони [поляки – автор] нічого не суперечили. А син [поляк – автор], щоб українку не брав, бо не ті будуть обичаї: вона вже не буде додержуватися, бо мужичка. Мужики вони нас називали... Мужики, вони сильно обзивали нас мужики. Це для них було нас образить» (с. Кривотин, Ємільчинський р-н). У згаданих вище термінах можна бачити залишки колишнього зневажливого ставлення з боку поміщиків, польського панства, до дрібнопомісної української шляхти і селянства як до свого роду нижчої соціальної категорії¹⁴.

Тим часом, змішані польсько-українські шлюби були досить численними, особливо після підписання Берестейської унії (1596 р.), коли зникли канонічні перешкоди в цій ділянці. Про пізніші часи та причини переміщення поляків, зокрема на Житомирщину, сучасні респонденти згадують: «Це десь у 1864 чи 62-й рік вони [прадіди-поляки – автор] приїхали сюди, бо тут добре жилося, а в Польщі бідували. Мій прадід познайомився з українцем на якійсь війні, що разом воювали. І він розказав, що на Україні добре живеться. Мій прадід з війни тої заїхав подивився, що дійсно добре живеться і забрав сюди свою сім'ю і сестру-вдову...» (м. Малин). Щодо орієнтації поляків на шлюби з українцями пояснювали так: «У 1840-х роках одружувалися тільки із своїми, чужих не брали. Мої дідусь і баба, тато і мама... і так дуже багато, тому що не хотіли розводити кров свою, просто як уже в євреїв» (с. Щербатівка, Малинський р-н); «Де польські сем'ї – брали невісток із Польщі. Не хотіли змішувати кров, до брав з польських багатих» (с. Каленське, Коростенський р-н). Це відповідно проявляється і у побутових стосунках: «Мати Миклухи Маклая була з польської родини і вони шукали, де б поспілкуватися з поляками. Щербатівка було зовсім польське поселення...» (с. Щербатівка, Малинський р-н).

Якщо ж говорити про першу половину XX ст., то, з окремих усних свідчень респондентів, випливає, що і самі поляки відчували свої окремі побутові у порівнянні з українцями. Вони казали так: «У неділю – мама і бабуся біла сорочечка, білий фартушок, біла хусточка і сидять на лавочці... Оце польські від українських дворів відрізнялися порядком... Були й українські сім'ї такі вже порядні, охайні такі, що було гарно все, але більше ж... якщо по селі хочеш познать, де, хто живе – як де порядок, то родина польська живе» (с. Щербатівка, Малинський р-н). В більшості сіл, де проживало змішане українське і польське населення орієнтація на відповідні змішані шлюби сприймалася позитивно і зростала. Досить частими є свідчення такого зразка: «Да, весь час женилися поляки на українцях» (с. Кривотин, Ємільчинський р-н); «Одружувалися поляки з нашими» (с. Каленське, Коростенський р-н).

Одруженню поляків з українцями передусім сприяло спільне гуляння молоді на вечорницях – «По-польські «забава» називался» (с. Проходи, Любешівський р-н, Волинська обл.); «Один до одного ходили на гостини, так на посіделки ходили, на вечорниці колись ходили одне до одних, ходили. <...> Допомогали одне одним в роботі, чи щось там треба допомогти – то допомагали одне одним. Одним словом, до війни жили дружно, до того всього. А хто наробив тої біди – я не знаю. І пісень співали, і все було, я скажу... В школу разом ходили з дітьми. Були, мішані шлюби <...>. Добре жили, і одне одному не мішало то, що вони були різної національності»¹⁵.

В першій половині ХХ ст. найпопулярнішими серед молоді стають польські танці: «краков'як», «полька», «падіспанець», «ферік». Зафіксовано український звичай ставити «могорич» від хлопців-поляків, які приїздили гуляти до місцевих дівчат: «З свого села, з цих чужих [приходять – автор] – як ти нашу дівку хочеш, то викуп зроби. Ну, там який викуп – як там бутилку вина чи може чвертку горілки» (запис А. Николаєвої, с. Кленова, Ємільчинський р-н). Спільне проведення дозвілья молоді сприяло пристосуванню поляків до місцевих традицій українців. Зі свідчень респодента: «Ми ходили до них, вони до нас гулять. Дружили, жили. Брала наших в жонки поляки» (с. Великий Мидськ, Костопільський р-н, Рівненська обл.); «По-дружку свою українку запрошувала на Різдво, всі знали у школі, що у нас ялинку ставлять 24-го грудня...» (м. Малин).

Як вже зазначалося вище, у період середини – кінця ХІХ ст. для поляків було принципово зберігати родинну традицію і відповідно одружуватися лише з поляками – «Це було родинне право – виходити тільки за католиків» (м. Малин); «Бабця Кунегунда якби подивилася за кого ми зараз повиходили заміж!?» (м. Малин). Тобто у польських селах батьки іноді обмежували вибір пари, виходячи з клерикальних міркувань, бо обрана наречена чи наречений були іншої релігійної належності. Навіть на початку ХХ ст. батьки не дуже зважали на вподобання дітей, а самі вирішували їхню долю, виходячи з економічних розрахунків. Так само траплялося і в українських сім'ях. Але історичні обставини змінювалися і кількість шлюбів між поляками українцями зростала.

Фото з сімейного архіву Катерини Павлівни Двораківської.

Важливу роль відігравали критерії щодо вибору подружньої пари. Повідомлення отримане від респондентки польки, свідчить про те, що чоловік українець обов'язково мав бути хазяйновитим: «Як я виходила заміж, то дідусь сказав: «Хай-но вона мені його приведе!». Дідусь був такий гоноровий хазяїн, порядок вищої міри і хвіртка заціпувалася на три заціпки. Ми зайшли у двір. Мій Коля закрив хвіртку і на всі заціпки позаципав. Дід сміється і каже: «Можеш іти за нього, виходь-виходь, хазяїн буде!» (с. Щербатівка, Малинський р-н). При виборі українки як дружини чи не основну роль відігравала її згода змінити релігію: «Дядько поляк, тітка українка, то вона приймала католицьку віру в костьолі» (м. Малин).

Загалом, з утвердженням влади Другої Речі Посполитої постало питання про об'єднання католицької та православних церков у єдиній державі. У зв'язку з цим починається будівництво костьолів: «Костьол тут строїли, ще навєрно батько строїв. Построєний був двадцять восьмого года, якраз у моєї мами родився брат мій, якраз святити того костьола. І війна шла і все, і його ніхто не розбив, содержали, община своя була» (с. Кривотин, Ємільчинський р-н). На території Житомирщини спостерігалось будівництво костьолів, чисельність яких переважала 200 осіб:

«Тут недалеко було село і там костьол був, то дід туди в костьол їздив» (с. Каленське, Коростинський р-н); «Батьки ходили в костьол, а його у Малині не було, а був в Житомирі, до батько їздив до Житомира... Потім у Малині, у якийсь хаті люди почали молитися і батько виступив на сесісії, щоб костьол отдали. Дуже поляки всі дякували батьку» (зап. Н. Телегей, с. Вишів, Малинський р-н, Житомирська обл.). Варто зауважити, що серед поляків старших поколінь певне число сповідують католицизм і вважають себе поляками («Батько казав: «Я поляк – ніхто не уб'є мою віру, ніхто не уб'є мою національність» (с. Грамарня, Малинський р-н)), серед поляків молодшого покоління цього не спостерігається і більшість з них вважає себе українцями. Про це свідчать і дані про поширення рідної мови серед поляків у 1960-х – 1970-х рр.¹⁶.

Окреме питання становить пристосування католицьких священників (ксьондзів) до культурних традицій поліської громади, основою яких є православна віра. Цікавою для розуміння теми є інформація, яка міститься в архівних матеріалах щодо переходу місцевих жителів в католицьку віру. Зокрема стосовно приходу «в с. Вычово Овручского уезда» зазначалося (1910 р.): «... в приходе <...> проживает Михаил Е., объявить последнему, что ходатайство его о разрешении перейти изъ православия в лютеранскую веру оставлено без удовлетворения...»¹⁷; «В канцелярию Волынского Епархиального Архиерея... по прошению жителя хутора «Преварь» Христиновской волости Григория Сычевского о разрешении ему перейти из православья в католицизм...»¹⁸. В більшості матеріалів основною причиною є «непонимание сущности православной христианской религии...»¹⁹, «Так Володя приходит в костьол – він хреститься по-православному. Жоден ксьондз його не поправить» (м. Малин). Щодо переходу у іншу віру в змішаних шлюбних сім'ях, то тут питання дещо складніше. Зазвичай кожен залишався у своєму віросповіданні або переходив у іншу віру: «Мій чоловік ходив зі мною в костьол. Я не наполягала ні на чому. При можливості він ні одної служби не пропускає» (м. Малин). Проте досить часто ознака причетності до віросповідання простежується у спадковому праві або в дотриманні поховальних традицій: «Найбільше, що відрізняє православне від католицького, що [у католиків – автор] гроб має бути закритий... Я навіть це своїм дітям у заповіті напишу» (с. Щербатівка, Малинський р-н). Це і не дивно, оскільки поляки старших поколінь твердо сповідують католицьку віру.

Проте спостерігаємо й поєднання духовних традицій з обох сторін, як української, так і з польської. Зокрема яскравим прикладом є збереження родинної католицької каплиці (склепу) на території православного цвинтаря у м. Малин: «Там православне кладбище і стоїть ця каплиця, дуже гарна. Був пан Гіжицький, який мав свої володіння землі аж до Києва. Коли була революція 37, 36 роки, репресії... я вже точно не пам'ятаю, але діти збудували каплицю.

Діти для батьків збудували каплицю. Гіжицьких ховали у цьому склепі, а дві могили там стоять тожє їхні, але невістки були українського походження – їх не поховали в склепі, а по-

ховали біля нього» (с. Щербатівка, Малинський р-н). Також, на старому польському цвинтарі у 1998 р. було побуловано храм св. Дмитрія у м. Малині, але на території залишили декілька плит – польських поховань: «Тут, де церква – це колись було польське кладбище. Казалі, то старе-старе кладбище було і на ньому поставили православну церкву... Люди, православні прихожани добилися, порізали дерева і... Ну воно [кладовище – автор] таке заброшене було...» (м. Малин, матушка).

Фото православної церкви св. Дмитрія у м. Малин та, збережених біля неї, надгробних плит старого католицького кладовища (2017 р.).

Звичайно існування на одній території костьолів і православних церков, як в компактних польських поселеннях, так і в змішаних селах ставала причиною зближення елементів церковно-релігійного життя: «Хрестились поляки по-своєму, а наші по-своєму, а батюшка один правив – ходили в одну церкву» (с. Каленське, Коростенський р-н); «Разом у нас ховають і наших, і поляків. Наш батюшка відспіває, бо поляків мало, то вони ходили у нашу церкву» (с. Краснобірка, Радомишльський р-н, Житомирська обл.). Звичайно переслідування священнослужителів та масові закриття і руйнування культових споруд у 50–60-х роках ХХ ст. негативно вплинуло на стан збереження католицьких і православних традицій у громаді: «Костьолу не було, люди тоді на хатах збиралися» (м. Малин, Житомирська обл.); «Поспівали «Різдво Христове» – тато так на піч [показує – автор], ми вже розуміємо, що на вулиці цю пісню не можна нам співати, тільки в хаті. Великдень, Трійця, ще яке свято – було своє таємне свято в хаті» (с. Щербатівка, Малинський р-н).

Проте загалом будівництво костьолів сприяло певним змінам у шлюбній польсько-українській традиції. В першій половині ХХ ст. змішаних шлюбів було так багато, що, за свідченням респондентки польки, майже повсюдно на території Середнього Полісся святкували подвійні свята: «Я готую і на 24-те грудня і на 6-те січня. Так само ми збираємося за одним столом. Так само і Паска, якщо разом співпадає – це дуже добре. Якщо в різний час, значить спочатку відсвяткували католицьку, потім святкуємо православну – ті самі яйця крашу, ті самі паски печу...» (м. Малин). Відбувається обопільне зближення і в святкуванні родинних свят: «Не розуміли українських свят православних, взагалі не розуміли. Але коли я одружилася, чоловік-українець, то на польський празник ми їмо страви мого приготування, а на український – його батьків приготування. А коли вже не стало батьків – я готувала і на те, і на те» (с. Щербатівка, Малинський р-н). Проте є записи-свідчення про розбіжності, зокрема у календарній обрядовості: «У польській національності праздників Сави і Варвари немає, це в українців є. Ми великі праздники токо справляли» (Зап. Н. Телегей, с. Вишів, Малинський р-н).

Католицьке духовенство завжди проводило посилену релігійну пропаганду. Як зауважив П. Чубинський, «шлюб католиків з православними у вищих прошарках населення натрапляв на сильний спротив зі сторони ксьондзів»²⁰. Тому бувало, що такі пари не вінчалися. Зокрема, інформантка повідомила: «Не вінчані, він же українець, а я полячка. Тепер він мене всігди називає польська морда» (с. Кривотин, Ємільчинський р-н). Наприкінці XIX – на поч. XX ст. вихрищення було заборонено церквою, що перешкоджало шлюбом між українським та польським селянством. Незважаючи на заборону ксьондза, батьків, у змішаних українсько-польських селах такі шлюби все-таки мали місце. Знову ж таки відбувається поєднання католицьких і православних традицій: «Моя свекруха тут прожила, то вона молилася і по-польські, ходила і на поминки все і по-українські вона вміла і по-польські. І вона на старість ще й повинчалась у костелі, свекруха. Українкою, ще й повинчалась, а діти всі ополяченіє були, два сини і та. Всі за поляков повиходили» (с. Малий Кривотин, Ємільчинський р-н). Змішані польсько-українські шлюби тепер мають спрощені весільні традиції: «Коли весілля, то запрошують тільки самих рідних, близьких і сусідів. Колись було до триста осіб, бо не можна було когось відкинути» (м. Малин). Окремим спірним питанням залишається узгодження щодо вінчання: «Як поляк бере, то треба польське подданство принімати» (с. Проходи, Любешівський р-н, Волинська обл.); «Але треба було вихрищуватися, бо поп так не вінчав» (с. Великий Мидськ, Костопільський р-н, Рівненська обл.). Католицьке вінчання відрізняється від православного і йому відводиться дещо інша роль у житті католицької громади. Адже у католиків немає двох окремих понять «весілля» та «вінчання» – вони рівнозначні. Тоді як у православних основним питанням залишається узгодженість двох типів санкцій шлюбу – народного (через весілля) і церковного (через вінчання)²¹.

Простежено, що шлюб відбувався в тому обряді, який визнавала наречена: якщо вона була українкою, то часто шлюб брали в церкві, якщо ж полькою, то в костелі: «Я не наполягала. До нас прийшов священик, наш ксьондз отець Ярослав і запропонував вінчатися. А мій Коля каже: «Да нема проблем, зараз будемо вінчатися чи завтра»» (с. Щербатівка, Малинський р-н); «Ми хотіли вінчатися в один день і весілля і вінчання в один день, але його родина була проти і ми пізніше повинчалися в церкві. Мамка моя дуже раділа, що ми повинчалися» (м. Малин). В такій релігійній сім'ї існували дві релігійні конфесії, дві народності.

Тому зрозуміло, що взаємних культурних впливів у таких сім'ях уникнути було неможливо, як і у спільному громадському побуті: «Моя прабабуся була повитухою, то вона іще прийняла свою правнучку роди в неї. Вона розбиралася дуже на зіллях і її кликали і поляки, і українці» (м. Малин).

В першій половині XX ст. у поляків, що проживали на території Середнього Полісся, так само як і в українців переважали багаточисельні сім'ї з залишками патріархальності: «У родині мами було дев'ять дітей, а так було по шість, по сім дітей. Три дитини – це було не родина. А у тата в сім'ї були великі родини» (с. Щербатівка, Малинський р-н). Головою сім'ї зазвичай був

старший чоловік: «Приходили з костьолу, обідали, лягали – дід казав: «Сорок хвилин на одпочинок» – це був літній час – далі гребти, згрібати сіно і робили роботу...корови були, коні, сім'ї були великі» (с. Щербатівка, Малинський р-н, Житомирська обл.). За отриманими даними, у змішаних шлюбах батьки-діди часто вживали польську мову, оскільки вчилися в польських школах у 1930-х роках, що сприяло спадкоємності поколінь стосовно національних традицій, хоча основною мовою спілкування все ж була українська: «Мої батьки часто

вживали слова польською мовою, а так в основному – українська...» (с. Щербатівка, Малинський р-н). У змішаних шлюбах, згідно з розповідями очевидців, в основному, відбувалося пристосування до родинних традицій чоловіка: Цікавою є розповідь Анни Голод (1926 р. н.):

«Колись було за Польщі то вже так женили і українка і поляк, бо в нас було п'ядесят номерів поляків. І народилася дівчина, мама українка, то хрестилися в церкві. Тато поляк, народився хлопчик – хрестили в костелі. У нас же костел був»; «За чоловіком – Руденко прізвище. Поміняла із Двораковської на Руденко – свекруху послухала... Взяла чоловіка, бери і прізвище!» (с. Щербатівка, Малинський р-н). У змішаних шлюбних, як і в суто в українських, простежується домінування хазяїна над дружиною стосовно побутових відносин та розподілу гендерних ролей у сім'ї: «Мій чоловік, як сердитий казав на мене: «поляцюра вредна», а як хороший – «а, мой полячок»; «Ми з свекрухою прожили 35 років разом, жодного разу не посварилися. Цурочку свою батьки відправили до свекрухи...» (с. Щербатівка, Малинський р-н).

Проте у разі відсутності костьолів і за шанобливого ставлення до різнонаціональних сімейних традицій існував урівноважений підхід, зокрема до хрещення дітей: «Хрестила своїх дітей в церкві, у нас не було в селі костьола. Ну так сказала свекруха, а я порядна невістка! Тато сказав – «Не возмущайся, аби діти були перехрещені, а там своє місце в житті найдуть!»»; (с. Щербатівка, Малинський р-н); «Наш татко був Ян, а нас перехрестили – на Іванівні» (м. Малин). Цікаво, що часто у різнонаціональних сім'ях змішаних українсько-польських сіл національність дітей записували залежно від статі: сина – за національністю батька, дочки – за національністю матері. Таким чином, рідні брати і сестри часто були різної національності.

Змішання елементів традицій помітні і на прикладі відзначення релігійних свят: «Свекор був гуморист. Як я була вагітна казав: «На православні свята – неси до своєї мамки стірати, а на католицькі – неси до свекрухи»» (м. Малин).

Щодо спадкового права, то у польських сім'ях на території Середнього Полісся успадкування й наділення землею в першій половині ХХ ст. ще зберігало національні особливості. У всіх досліджуваних польських селах землю ділили порівну між синами і, що є обов'язковим для польської традиції, дочками: «Коли моя бабуся виходила заміж за Матеуша, то її тато Мурга Іван Григорович купив у Миклухи Маклая сорок десятин землі і подарував своїй доньці...» (с. Щербатівка, Малинський р-н). Навіть у тих випадках, коли сестри виходили заміж у інше село. Відзначимо, що формою сімейного договору, гарантією майнових прав на Середньому Поліссі були заповіти, які у поляків мають назву «тестаменти»: «Я знайшла у словнику, що таке тестамент – це заповіт... Я навіть напишу це своїм дітям у заповіті [щоб гроб закривали кришкою у хаті за католицькою традицією – *автор*]». Такі духовні заповіти розповсюджені серед польського населення і практикуються, як у письмовій, так і в усній формі. Проте вони склалися не часто, а лише у тих випадках, коли майно, що залишалося, було дуже значущим, або спадкодавець хотів передати частину свого майна стороннім особам, окрім найближчих родичів.

Підсумовуючи зазначу, що основними фактами є історична пам'ять про родинні традиції та їх збереження сьогодні на прикладі окремих сімей. Таким чином, шлюбні звичаї в побуті і змішаних міжконфесійних сімей Середнього Полісся кінця ХІХ – середини ХХ ст. окрім національних особливостей мали і чимало спільних рис. І досі збережені в свідомості місцевих українців і поляків позначення українців як «мужиків», а поляків як «панів» – свідчить про стійкість історичної пам'яті обох народів та їх не таке вже давнє минуле. Тим не менше багатостолітні міжетнічні і міжконфесійні стосунки українців і поляків, які проживали на території з однаковими географічними, історичними, соціально-економічними умовами життя, сприяли розвитку процесів їх взаємного зближення в сфері звичаєвих норм буття, у т. ч. пов'язаних з утворенням сім'ї.

¹ Борисенко В. Етнокультурні зв'язки українців та поляків Східного Поділля (кінець ХІХ – початок ХХ століття: історико-етнологічне дослідження). – К., 2014. – С. 12.

² Наулко В. І. Развитие межэтнических связей на Украине (историко-этнографический очерк). – К., 1975. – С. 37.

³ E. Czyski. Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności i rozsedlenia ludności polskiej. – Warszawa, 1887. – S. 23.

⁴ Наулко В. І. Етнічний склад населення Української РСР (статистико-картографічне дослідження). – К., 1965. – С. 31

⁵ Там само. – С. 81.

⁶ Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К., 2007. – С. 407.

⁷ Шкляр Л. Українська етнополітологія: становлення, теоретико-методологічні засади // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? — К., 2002. — С. 13–84.

⁸ Матеріал записаний від Франциски Станіславівни, 1956 р. народж. Полька, жителька м. Малин.

- ⁹ Шкляр Л. Українська етнополітологія: становлення, теоретикометодологічні засади // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? — К., 2002. — С. 13–84.
- ¹⁰ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D0%B1%D0%B8%D1%88>
- ¹¹ Наулко В. І. Етнічний склад населення Української РСР (статистико-картографічне дослідження). — К., 1965. — С. 14–15.
- ¹² Польські поселення Житомирщини: довід.-інформ. вид. / Ред.-упоряд. Ю. С. Кондратюк. — Житомир, 2011. — 232 с.
- ¹³ Матеріал записаний від Катерини Павлівни Двораковської, 1951 р. народж. Народилася в с. Щербатівка Малинського р-ну Житомирської обл. Полька, нині жителька м. Малин.
- ¹⁴ Наулко В. І. Развитие межэтнических связей на Украине (историко-этнографический очерк). — К., 1975. — С. 87.
- ¹⁵ Pojednanie przez trudną pamięć. Wołyń 1943, — Lublin 2012. — S. 193.
- ¹⁶ Наулко В. І. Етнічний склад населення Української РСР (статистико-картографічне дослідження). — К., 1965. — С. 86.
- ¹⁷ Державний архів Житомирської області. — Ф. 158. — Спр. 25. — Оп.18. — Арк. 31.
- ¹⁸ Там само. — Арк. 55.
- ¹⁹ Там само. — Арк. 32.
- ²⁰ Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край... — Т. 7. — Вып. 1. — С. 227.
- ²¹ Гримич М. Вінчання у весільній обрядовості українців другої половини XIX – початку XX ст. // Етнічна історія народів Європи. — Вип. 19. — К., 2005. — С. 5.

В статтє осуцествлен обзор и предварительная систематизация материалов о взаимосвязи в брачных обычаях и быте в смешанных межконфессиональных украинско-польских семьях Среднего Полесья в конце XIX – середине XX в. Многовековые межэтнические и межконфессиональные отношения украинцев и поляков, проживавших на территории с одинаковыми географическими, историческими, социально-экономическими условиями жизни, способствовали развитию процессов их взаимного сближения в сфере обычно-правовых норм быта, а также, связанных с образованием смешанной семьи. В памяти местных жителей сохранено много воспоминаний о традиционных элементах общего семейного быта, которые в трансформированном виде сохранились до нашего времени.

Ключевые слова: украинцы, поляки, смешанные семьи, семейные традиции, быт, межконфессиональные культурные взаимосвязи, Среднее Полесье, этнология.

The publication deals with the review and tentative data systematization in the relationship of marriage customs and everyday life in mixed interconfessional Ukrainian-Polish families of the Middle Polissia in the late XIX – mid XX century. The geographical, historical, socio-economic conditions of life that developed in the general territory where Ukrainians and Poles lived to their mutual rapprochement in the sphere of customary norms of everyday life, as well as related to the formation of a mixed family. In the memory of local old-timer residents, memories of the traditional elements of a common family life that have been preserved in a transformed form to our time are preserved.

Keywords: Ukrainians, Poles, mixed families, family traditions, everyday life, inter-confessional cultural relationships, Middle Polissia, ethnology.